

УДК 930.1:94(477)«1941/1958»

Л. Р. Литвиненко-Анпілова

**ПІДПІЛЛЯ ОУН НА ДОНЕЧЧИНІ (1941-1958 рр.):
ІСТОРІОГРАФІЯ І СТАН ПРОБЛЕМИ**

Стаття містить огляд історіографії проблеми діяльності ОУН на Донеччині в період Другої світової війни та післявоєнний період. Наукова новизна полягає в систематизації, аналізі та оцінці існуючих досліджень з даного питання, які дають уявлення про нинішній стан розробки окресленої наукової проблеми. Праці попередників упорядковано за хронологічним, ідеологічним і структурним принципами. За цими критеріями виділено наступні групи публікацій: праці українських істориків-емігрантів в екзилі (1950-і–1990 рр.); радянська історіографія (1950-і–1991 рр.); зарубіжна історіографія; українська історіографія періоду незалежності (1991-2020-і рр.).

Ключові слова: Східна Україна, Донеччина, Друга світова війна, ОУН, історіографія.

DOI 10.34079/2518-1521-2025-15-41-48-57

Вступ. Історія дослідження проблем, пов'язаних з діяльністю Організації українських націоналістів на Донбасі виявляється доволі стислою, на відміну від розробки аналогічної теми для центральних чи західних теренів України. Той факт, що дуже актуальне і водночас дражливе питання довгий час залишалось поза увагою науковців, наштовхує на думку, що на те існували об'єктивні причини. Вже давно сформувалась і усталилась думка про те, що націоналістичного підпілля на Донбасі не існувало і не могло бути. Радянська, а пізніше російська зовнішня та проросійська внутрішня пропаганди, сформували стійкий образ Донбасу, як регіону винятково російськомовного, проросійського і водночас антиукраїнського. Це кліше, коріння якого сягають радянських, чи навіть глибших часів, переслідує Донбас протягом всієї його історії. За період української незалежності Луганський, а особливо Донецький регіон під брендом «Донбас» постійно фігурував як осередок проросійських настроїв, який не лише використовували антиукраїнські політичні сили, а яким маніпулювали та залякували решту України. Саме цей регіон, а не Крим, був основним контраргументом у дискусіях про існування української національної ідеї, єдності й суверенності Української держави від Закарпаття до Сіверського Дінця. Прикро і гірко, що на викривлення історичних фактів і потужну антиукраїнську пропаганду не змогла гідно відповісти українська історична наука, культура і державна політика, що в кінцевому рахунку призвело до сьогоденних трагічних подій.

Попри загальну об'єктивність окреслених реалій, маємо констатувати, що український визвольний рух на Сході України все ж таки досліджувався і певні результати здобуті. Метою пропонованої статті є висвітлення історії вивчення питань, пов'язаних з діяльністю ОУН на Донеччині, характеристика напрацювань попередників, та оцінка нинішнього стану проблеми. Систематизуючи науковий доробок попередників, можна поділити його на чотири групи: 1) праці українських істориків-емігрантів в екзилі (1950-і–1990 рр.); 2) радянська історіографія (1950-і–1991 рр.); 3) зарубіжна історіографія; 4) українська історіографія періоду незалежності (1991-2020-і рр.).

Дослідження. Початок висвітлення діяльності підпілля ОУН на Донбасі припадає на 1950-і роки і пов'язаний з працями авторів української еміграції. Здебільшого це була

мемуарна література, кількість якої зростала пропорційно активності еміграційного руху повоєнного періоду. Безпосередні учасники подій видавали власні спогади, завдяки яким нагромаджувався достатній пласт інформації для істориків-емігрантів. Неабияку користь та історичну цінність мають також багатотомні видання Літопису Червоної Калини, які згодом дали змогу опрацювати документальну джерельну базу та розпочати вивчення питання діяльності ОУН на території України, як в еміграційний період, так і часів незалежності.

Найбільше наукових праць вийшло в Німеччині та США. Серед істориків в екзилі, насамперед, варто назвати безпосереднього учасника визвольних змагань В. Косика з його працю «Україна і Німеччина у Другій Світовій війні» (Косик, 1993). Вона висвітлює питання появи, структури та діяльності ОУН і УПА на міжнародній арені та її внутрішню політику, збройну боротьбу українських військових формувань проти Німеччини та СРСР, а також характеризує геополітичну ситуацію даного періоду. Також варто згадати його працю «Спецоперації НКВС-КдБ проти ОУН» (Косик, 2009), присвячену боротьбі радянської влади з українським підпіллям та діяльності агентів НКВС а також методам усунення членів ОУН. Ще один безпосередній учасник визвольних змагань в лавах ОУН, П. Мірчук – доктор права та політичних наук, видав праці «Акт відновлення Української державності 30 червня 1941 року. Його Генеза та політичне й історичне значення» (Мірчук, 1953) та «Нарис історії ОУН» (Мірчук, 1968). Вони є не менш інформативними джерелами у загальних питаннях вивчення історії ОУН.

Книги Т. Гунчака «Україна ХХ століття» (Гунчак, 2005) та В. Вериги «Втрати ОУН в часі Другої світової війни» (Верига, 1991), видані уже в період незалежної України і також можуть бути корисними у вивченні питання становлення ОУН та її діяльності на українських землях. Попри те, що в цих творах часом простежується певна емоційна забарвленість, вони є важливими через те, що їхні автори були безпосередньо наближеними до висвітлюваних подій та/або пов'язаних з ними особистостей. Об'єктивно, що ступінь інформативності й достеменності цих праць зумовлювався браком або недоступністю їх авторів до документів. Відтак, найбільш вузьким їх місцем є точність фактів, подій, дат, прізвищ тощо. Оскільки історикам еміграційного періоду не вдалось вивезти за кордон достатню кількість документальних джерел, їм часто доводилось покладатись на власну пам'ять або посилатись на спогади учасників подій. Натомість, цей пласт літератури має свою особливу і неповторну цінність, адже він містить в собі величезний масив зафіксованої по гарячих слідах інформації, частину з якої неможливо знайти в жодних документах. Крім того, ці праці започатковують українську історіографію розглядуваної проблеми, яка виступала альтернативою радянській, що формувалась в цей же період.

Ставлення до українського визвольного руху радянських істориків-пропагандистів яскраво проявляється в публікаціях С. Білака «Слуга кількох господарів», С. Возняка, Й. Гая, М. Хвостіна «Кожне слово, кожен крок їх – зрада», Д. Буковича «Павутина омани», В. Давиденка «Українська Повстанська армія: шлях ганьби і злочинів», С. Даниленка «Дорогою ганьби і зради», В. Замлинського «Тавровані презирством народу», В. Іваненка «На задвірках історії», В. Мазанка «Шлях зради і шпигунства», В. Масловського «В боротьбі з ворогами соціалізму», «Дорога в безодню», «Жовто-блакитна мафія», Ю. Римаренка «Український буржуазний націоналізм – ворог інтернаціонального об'єднання трудящих», В. Чередниченка «Анатомія зради», «Націоналізм проти нації», В. Шевцова «Український буржуазний націоналізм у коричневій формі», К. Дмитрука – «Під штандартами русифікації та фашизму», «Приречені», «Свастика на сутанах», «Уніатские крестоносцы», «Безбатченки» (Ковальчук, 2011). Тональність перелічених творів анонсується уже їхніми назвами.

Особливістю цієї літератури є специфічна агітпропівська фразеологія та подача матеріалу, жовчність та політична некоректність, що часто-густо доходить до абсурду та відвертої маніпуляції. З цієї причини, використання її для дослідження діяльності ОУН має бути гіперкритичним і обережним.

Заради об'єктивності маємо зазначити, що живучі радянські наративи вплинули й на уми деяких зарубіжних авторів. Загалом, здобуток зарубіжних авторів є нечисельним. Зазвичай він асоціюється з найбільш відомою в наукових колах працею Дж. Армстронга «Український націоналізм» (Armstrong, 1990), яка висвітлює історію та діяльність ОУН у міжвоєнний період і під час Другої світової війни. Відзначимо, що діяльності ОУН на Донбасі автор торкається побіжно. В цілому, характер і тональність даної книги є доволі тенденційними, адже вона містить винятково критично-негативну оцінку ОУН, часто посиляючись при цьому на радянські джерела і послуговуючись радянськими наративами.

Також до цієї групи видань можна віднести книгу українсько-польського історика-емігранта В. Поліщука «Гірка правда: злочинність ОУН-УПА (сповідь українця)» (Поліщук, 2011). Основну увагу цей автор приділив «розвінчанням міфів» героїчної діяльності ОУН-УПА, а тому все, що пов'язане зі справами українських націоналістів, він подає як злочини проти польського мирного населення на західних землях. З огляду на те, що книгу присвячено подіям на західних землях України, фактичної цінності для дослідження діяльності ОУН на Донбасі вона не має.

Доробок української науки періоду незалежності з вивчення історії ОУН є доволі значним. Насамперед, виділимо узагальнюючі праці, присвячені українському націоналістичному руху на теренах всієї України. В них зазвичай автори висвітлюють комплекс загальних питань, пов'язаних з причинами, витоками й етапами розвитку ОУН, ідеолого-теоретичними й політичними аспектами, організацією центрального проводу, ключовими подіями й результатами діяльності організації в загальноукраїнських масштабах або на західних українських землях, де ОУН діяла найбільш активно. Саме тому, більшість таких праць географічно охоплюють правобережну й західну частини України, лише побіжно торкаючись осередків південних та східних областей. Попри це, узагальнюючі видання містять певну корисну інформацію щодо діяльності ОУН на сході України, зокрема на Донеччині. Серед таких назвемо праці: А. Кентія «Нариси історії Організації українських націоналістів (1941-1942)» (Кентій, 1998), яка містить дані щодо структури й діяльності центрального проводу ОУН та ідеологічних дискусій в націоналістичному середовищі, а також його праця «Українська повстанська армія в 1942-1943 роках» (Кентій, 1999), яка дає докладну характеристику створення та діяльності УПА й інших українських військових формувань на території України; І. Патриляка «Військова діяльність ОУН (б) у 1940-1942 роках» (Патриляк, 2004), присвячена історії військових формувань ОУН та УВО, які включали УПА, поліцію та формації у складі Вермахту (ДУН) як окремі бойові групи; В. Кіпіані ««Зродились ми великої години...». ОУН і УПА. Історична правда» (Кіпіані, 2016), змальовує послідовну історію діяльності ОУН та УПА в період визвольної боротьби України; В. Дзьобак, І. Іллюшина, Г. Касьянова, А. Кентія, С. Кульчицького, О. Лисенка, І. Патриляка «Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Історичні нариси» (Дзьобак та ін. 2005), яка вражає своєю джерельною базою, системністю та змістовністю, висвітлює передумови, створення, діяльність та етапи боротьби УПА; Є. Горбунка і М. Шитюка «Суспільно-політична та бойова діяльність націоналістичного підпілля Півдня України в роки німецько-румунської окупації» (Горбунко, Шитюк, 2003), яка розкриває діяльність похідної групи на півдні України; А. Русначенка «Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії,

Литві, Латвії, Естонії у 1940-1950-х роках» (Русначенко, 2002), в який детально описується структура ОУН та УПА, їх історія та діяльність, висвітлюються питання похідних груп і діяльності НКВС проти націоналістичного підпілля; С. Кульчицького «Україна крізь віки. Том 11: Україна між двома війнами» (Кульчицький, 1999), яка характеризує суспільно-політичне життя українців у міжвоєнний період та розкриває діяльність ОУН перед початком Другої світової війни; Я. Грицака «Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст.» (Грицак, 1996), змальовує історію України від кінця XIX століття до Другої світової війни, подаючи змістовний аналіз геополітичній і внутрішньополітичній ситуації, характеризуючи основні процеси державотворення і розвитку національної думки на тлі цих подій; О. Іщука «Молодіжні організації ОУН» (Ішук, 2011), окремих розділ якої присвячено молодіжним націоналістичним рухам на Донеччині.

Вузько спрямовані на проблематику ОУН на Донбасі праці є нечисельними. Найбільш значущі з них належать історик з Донеччини Олександру Добровольському. Характеризуючи його творчий доробок, насамперед варто виділити упорядкований ним двотомник архівних документів, які стосуються діяльності ОУН на Донеччині (Добровольський, 2013; 2020). Крім того, авторові належить серія важливих статей (Добровольський, 2007; 2008; 2010), а також декілька інтерв'ю та публічних лекцій. Поза сумнівом, практична діяльність з порятунку і збереження джерел, наукові наробітки й громадська активність О. Добровольського сьогодні є найбільшим і найзначущим внеском у справу дослідження і поширення серед громадськості історичної правди щодо українського руху на Донбасі, зокрема й діяльності ОУН на Донеччині.

На окрему увагу заслуговує монографія Володимира Нікольського «Підпілля ОУН (б) у Донбасі» (Нікольський, 2001), професора Донецького національного університету, який після окупації Донецька в 2014 році не став евакуюватись разом з навчальним закладом на підконтрольну українській владі територію, а залишився викладати у російському клоні Дон НУ, змінивши риторику на антиукраїнську. Втім, його праця також потребує аналізу й корегування деяких наведених в ній даних, зокрема в частині підрахунків кількості учасників ОУН серед арештованих за націоналістичну діяльність протягом 1943-1958 років. В цьому легко переконатись, перевіривши дані В. Нікольського статистикою архівних документів, зокрема опублікованих О. Добровольським.

В рамках досліджуваної проблематики важливими є також праці Володимира Ковальчука «ОУН в Центральній, Південній та Східній Україні. 1941-1950-ті рр.» (Ковальчук, 2011), Юрія Щура «Нарис історії діяльності організації Українських Націоналістів на східноукраїнських землях» (Щур, 2006) і Володимира Сергійчука «Український здвиг: Наддніпрянщина» (Сергійчук, 2005), в яких розглядаються питання діяльності ОУН на Донбасі, а також містяться архівні документи щодо українського підпілля в Сталінській (Донецькій) області.

Важливим доповненням видань книжкового формату є серія наукових і публіцистичних статей, безпосередньо присвячених питанням діяльності ОУН на східних теренах України. Це статті: В. Жмури «ОУН в Донбасі. 1941-1943» (Жмура, 2000), В. Семистяги «Нові документальні свідчення про національно-визвольний рух в Донбасі у роки Другої світової війни» (Семистяга, 2001), В. Ухача «Сучасна вітчизняна історіографія похідних груп ОУН (б) та ОУН (м) на Великій Україні (1941-1943 рр.)» (Ухач, 2015), Я. Шолоха «Соціальна база ОУН і УПА на Східній Україні та її вплив на еволюцію та ідеологію інтегрального націоналізму» (Шолох, 2004), Т. Баклашової і Ю. Боженко «Діяльність похідних груп ОУН на Донбасі: сучасний стан історіографії проблеми» (Баклашова, Боженко, 2018), В. Нестеренко і К. Мурашко «Похідні групи

ОУН у північно-східних областях України» (Нестеренко, Мурашко, 2020), О. Пагірі «Обличчям до сходу» (Пагіря, 2011), «Діяльність ОУН та УПА на території центрально-східної та південної України» (Пагіря, 2011а), В. Косика «Проблема дослідження боротьби ОУН-УПА на Східно-Українських землях» (Косик, 2012), А. Пониपालяк «Історик: Донбас – край, який підтримував діяльність ОУН, а не радянських партизанів» (Пониपालяк, 2019) та «Потужна мережа ОУН діяла на Донбасі в роки Другої світової» (Пониपालяк, 2018), І. Логвиненка та О. Гавриленка «Діяльність підпільної організації ОУН-Б на території Східної України» (Логвиненко, Гавриленко, 1995), О. Каганець «Похідні групи ОУН» (Каганець, 2013), І. Шахрайчука «Карально-репресивна політика окупантів на Дніпропетровщині у 1941-1944 рр.» (Шахрайчук 2015), Я. Шумелди «Похід ОУН на Схід» (Шумелда, 1991), С. Кота «Похідні групи ОУН» (Кот, 2010), О. Іщук і Н. Ніколаєвої «Діяльність молодіжних структур ОУН (б) на території Центральних та Східних областей України у 1945-1954 рр.» (Іщук, Ніколаєва, 2006). Їхні назви красномовно окреслюють спектр питань, яким ці статті присвячені.

Окремий блок публікацій складають дослідження персоналій. Вагоме значення мають біографії безпосередніх учасників подій націоналістичного підпілля, адже аналіз спогадів, документів та інших свідчень дає змогу вилучати з них необхідний фактологічний матеріал. Серед таких творів на особливу увагу заслуговує книга Є. Стахіва «Останній молодогвардієць», в якій викладено життєвий шлях і діяльність керівника ОУН Сталінської області Євгена Стахіва, матеріали до якої зібрав і систематизував В. Абліцов (Абліцов, 2004). Продовжує цей список дисертаційне дослідження А. Пониपालяк, згодом видане книгою «Василь Кук. Останній командир УПА» (Пониपालяк, 2021). В ній зібрані відомості щодо останнього командира УПА Василя Кука, який певний час обіймав посаду керівника південної похідної групи та перебував на східноукраїнських теренах, що представляє для нашої теми особливий інтерес.

Висновки. Підсумовуючи історіографічний нарис, слід зазначити, що питання діяльності націоналістичного підпілля ОУН (б) на Донеччині, хоча і знайшли певний відбиток у працях науковців та публіцистів, проте ця тема є ще далекою від повноцінного і всебічного висвітлення. Наукові розвідки здебільшого є вузькотематичними і мало пов'язаними між собою, частина з них недостатньо забезпечені джерелами, внаслідок чого залишається чимало порожнин і дискусійних питань, що потребують заповнення і розв'язання. Вочевидь, така ситуація зумовлена також відсутністю традиції і сталості у вивченні проблем націоналістичного руху на східноукраїнських теренах, які в тамтешніх університетських центрах донедавна були ледве не табуованими, але однозначно непопулярними.

Все більш очевидною стає потреба у комплексному узагальнюючому дослідженні, яке б, з одного боку підсумовувало здобутки попередників, а головне, завдяки залученню максимально доступного корпусу джерел, своїм результатом мало би ґрунтовну історичну працю, присвячену історії українського патріотичного руху на Донбасі, зокрема й діяльності на цих теренах Організації українських націоналістів.

Бібліографічний список

- Баклашова Т., Боженко Ю., 2004. Діяльність похідних груп ОУН на Донбасі: сучасний стан історіографії проблеми. *Молодий вчений*, с. 482-484.
- Верига В., 1991. *Втрати ОУН в часи Другої Світової війни*. Торонто.
- Горбуров Є., Шитюк М., 2003. *Суспільно-політична та бойова діяльність націоналістичного підпілля Півдня України в роки німецько-румунської окупації*. Київ.

- Грицак Я., 1996. *Нариси історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст.* Київ.
- Гунчак Т., 2005. *Україна XX століття* Київ.
- Дзюбак В., Ільющин І., Касьянов Г., Кентій А., Кульчицький С., Лисенко О., Патриляк І., 2005. *Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія : Історичні нариси.* Київ.
- Добровольський О., 2008. *Оунівське підпілля Донеччини.* Слов'янськ.
- Добровольський О., 2007. *«Просвіта» під багнетом.* Слов'янськ.
- Добровольський О., 2010. Українське відродження на Донбасі в роки Другої світової війни. В: Хобот П. (ред.) *Діяльність підпілля ОУН на Сході України.* Дніпропетровськ, с. 14-20.
- Добровольський О., 2013. *ОУН на Донеччині. Том I.* Донецьк.
- Добровольський О., 2020. *Від УНР до ОУН: український рух на Донеччині. 1917-1959 рр. Том II.* Львів.
- Жмура В., 2000. *ОУН в Донбасі. 1941-1943,* с. 74-77.
- Іщук О., Ніколаєва Н., 2006. *Діяльність молодіжних структур ОУН (б) на території Центральних та Східних областей України у 1945-1954 рр.* Доступно: <<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/64349/11-Ishchuk.pdf?sequence=1>>
- Іщук О., 2011. *Молодіжні організації ОУН (1939-1955 рр).* Торонто.
- Каганець О. 2013. Похідні групи ОУН. *Народний оглядач.* Доступно: <<https://www.ar25.org/article/pohidni-grupy-oun.html>>
- Кіпіані В., 2016. *«Зродились ми великої години...» ОУН і УПА.* Київ.
- Кентій А., 1998. *Нариси історії організації українських націоналістів (1929-1941 рр.).* Київ.
- Кентій А., 1999. *Українська повстанська армія в 1942-1943 рр.* Київ.
- Ковальчук В., 2011. *ОУН в центральній, південній та східній Україні. 1941-1950-ті рр.* Київ.
- Косик В., 1993. *Україна і Німеччина у Другій Світовій війні.* Париж-Нью-Йорк-Львів.
- Косик В., 2009. *Спецоперації НКВС-КГБ проти ОУН : боротьба Москви проти українського націоналізму 1933-1943. Дослідження методів боротьби.* Львів.
- Косик В., 2012. Проблема дослідження боротьби ОУН-УПА на Східно-Українських землях. *Сумський історичний портал.* Доступно: <<https://history.sumy.ua/research/article/551-problemadoslidzhenniaborotbyounupanaskhidnoukrainskykhzemliakh.html>>
- Кот С., 2010. *Похідні групи ОУН.* Доступно: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Pokhidni_hrupy>
- Кульчицький С., 1999. Україна між двома війнами (1921-1939 рр.). *Україна крізь віки. Том 11.* Київ.
- Логвиненко І. А., Гавриленко О. А., 1995. Діяльність підпільної організації ОУН-Б на території Східної України. В: Танцюра В., Калініченко В. (ред.) *Україна в роки Великої Вітчизняної війни: Матеріали і тези обласної наукової конференції.* Харків, с. 61-63.
- Мірчук П., 1953. *Акт відновлення Української Державности 30 червня 1941 р..* Мюнхен.
- Мірчук П., 1968. *Нарис історії ОУН. Том I.* Мюнхен; Лондон; Нью-Йорк.
- Нестеренко, В. А., Мурашко К. О., 2020 Похідні групи ОУН у північно-східних областях України. *Сумська старовина,* с. 44-52.

- Нікольський В. М., 2001. *Підпілля ОУН (б) у Донбасі*. Київ.
- Пагіря О., 2011. Обличчям до Сходу. *Тиждень*. Доступно: <<https://tyzhden.ua/oblychchiam-do-skhodu/>>
- Пагіря О., 2011а. Діяльність ОУН та УПА на території центрально-східної та південної України. *Літопис УПА. Нова серія*. Київ–Торонто, с. 16–27.
- Патриляк І., 2004. *Військова діяльність ОУН (б) у 1940-1942 роках*. Київ.
- Поліщук В. В., 2011. *Гірка правда. Злочинність ОУН-УПА (сповідь українця)*. Київ.
- Пониपाляк А., 2018. Потужна мережа ОУН діяла на Донбасі в роки Другої світової. *Радіо Свобода*. Доступно: <https://www.radiosvoboda.org/a/29237255.html>.
- Понипаляк А., 2019. Історик: Донбас – край, який підтримував діяльність ОУН, а не радянських партизанів. *Радіо Свобода*. Доступно: <<https://www.radiosvoboda.org/a/donnas-realii/30218189.html>>
- Понипаляк А., 2021. *Останній командир УПА. Життя і боротьба Василя Кука*. Київ.
- Русначенко А., 2002. *Народ збурений: національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940-50-х роках*. Київ.
- Семистяга В., 2001. *Нові документальні свідчення про національно-визвольний рух в Донбасі у роки другої світової війни*, с. 186-189.
- Сергійчук В., 2005. *Український здвиг. Т. 5 : Наддніпрянина. 1941-1955*. Київ.
- Стахів Є., Аблицов В. ред. 2004. *Останній молодоговардієць*. Київ.
- Ухач В., 2015. Сучасна вітчизняна історіографія похідних груп ОУН (б) та ОУН (м) на Великій Україні (1941-1943 рр.: вибрані аспекти), с. 78-85.
- Шахрайчук І., 2015. Карально-репресивна політика окупантів на Дніпропетровщині у 1941-1944 рр. *Гуманітарний журнал*, с. 3-11.
- Шолох Я., 2004. *Соціальна база ОУН і УПА на Східній Україні та її вплив на еволюцію та ідеологію інтегрального націоналізму (за документами та матеріалами зарубіжних досліджень)*, с. 160.
- Шумелда Я., 1991. *Похід ОУН на Схід*. Львів.
- Щур Ю., 2006. *Нарис історії діяльності Організації Українських Націоналістів на Східноукраїнських землях*. Запоріжжя.
- Armstrong John A., 1990. *Ukrainian Nationalism*. Englewood, Colorado.

References

- Armstrong John A., 1990. *Ukrainian Nationalism*. Englewood, Colorado.
- Baklashova T., Bozhenko Y., 2004. Dyalnist pokhidnykh grup OUN na Donbasi: suchasnyi stan istoriohrafii problemy. *Molodyi vchenyi*. [Activities of the OUN's derivative groups in Donbas: the current state of the historiography of the problem. Young Scientist]. (in Ukrainian).
- Dobrovolskyi O., 2008. *Ounivske pidpillia Donechchyny*. [The OUN Underground of Donetsk]. Sloviansk. (in Ukrainian).
- Dobrovolskyi O., 2007. «Prosvita» pid bahnetom. [“Prosvita” under the bayonet]. Sloviansk. (in Ukrainian).
- Dobrovolskyi O., 2010. *Ukrainske vidrozhennia na Donbasi v roky Druhoi svitovoi viiny*. V: Khobot P., red. *Diialnist pidpillia OUN na Skhodi Ukrainy*. [Ukrainian revival in Donbas during the Second World War]. Dnipropetrovsk, pp. 14-20. (in Ukrainian).
- Dobrovolskyi O., 2013. *OUN na Donechchyni. Tom I*. [The OUN in Donetsk region. Volume I]. Donetsk. (in Ukrainian).
- Dobrovolskyi O., 2020. *Vid UNR do OUN: ukrainskyi rukh na Donechchyni. 1917-1959 rr. Tom II*. [From the UNR to the OUN: the Ukrainian movement in Donetsk region. 1917-1959. Volume II]. Lviv. (in Ukrainian).

- Dzobak V., Iliushyn I., Kasianov H., Kentii A., Kulchytskyi S., Lysenko O., Patryliak I., 2005. *Orhanizatsiia ukrainskykh natsionalistiv i Ukrainska povstanska armii : Istorychni narysy. [The Organization of Ukrainian Nationalists and the Ukrainian Insurgent Army: Historical Essays]*. Kyiv. (in Ukrainian).
- Gorburov E., Shytyuk M., 2003. *Suspilno-politychna ta boiova diialnist natsionalistychnoho pidpillia Pivdnia Ukrainy v roky nimetsko-rumunskoi okupatsii. [Socio-political and combat activities of the nationalist underground of Southern Ukraine during the years of the German-Romanian occupation]*. Kyiv. (in Ukrainian).
- Hrytsak Ya., 1996. *Narysy istorii Ukrainy: formuvannia modernoi ukrainskoi natsii XIX-XX st.. [Essays on the history of Ukraine: the formation of the modern Ukrainian nation in the 19th-20th centuries]*. Kyiv. (in Ukrainian).
- Hunchak T., 2005. *Ukraina XX stolittia. [Ukraine in the 20th century]*. Kyiv. (in Ukrainian).
- Ishchuk O., Nikolaieva N., 2006. *Diialnist molodizhnykh struktur OUN (b) na terytorii Tsentralnykh ta Shidnykh oblastei Ukrainy u 1945-1954 rr. [Activities of youth structures of the OUN (b) in the territory of the Central and Eastern regions of Ukraine in 1945-1954]*. Available to: <<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/64349/11-Ishchuk.pdf?sequence=1>> . (in Ukrainian).
- Ishchuk O., 2011. *Molodizhni orhanizatsii OUN (1939-1955 rr). [Young organizations of the OUN (1939-1955)]*. Toronto. (in Ukrainian).
- Kahanets O. 2013. Pokhidni hrupy OUN. *Narodnyi ohliadach. [Derivative groups of the OUN. People's Observer]*. Available to: <<https://www.ar25.org/article/pohidni-grupy-oun.html>> . (in Ukrainian).
- Kentii A., 1998. *Narysy istorii orhanizatsii ukrainskykh natsionalistiv (1929-1941 rr.). [Essays of the history of the organization of Ukrainian nationalists (1929-1941)]*. Kyiv. (in Ukrainian).
- Kentii A., 1999. *Ukrainska povstanska armii v 1942-1943 rr. [The Ukrainian Insurgent Army in 1942-1943]*. Kyiv. (in Ukrainian).
- Kipiani V., 2016. «Zrodylys my velykoi hodyny...» OUN i UPA. [“We were born in a great hour...” OUN and UPA]. Kyiv. (in Ukrainian).
- Kosyk V., 1993. *Ukraina i Nimechchyna u Druhii Svitovii viini. [Ukraine and Germany in the Second World War]*. Paryzh-New-York-Lviv. (in Ukrainian).
- Kosyk V., 2009. *Spetsoperatsii NKVS-KHB proty OUN : borotba Moskvy proty ukrainskoho natsionalizmu 1933-1943. Doslidzhennia metodiv borotby. [Special operations of the NKVD-KGB against the OUN: Moscow's struggle against Ukrainian nationalism 1933-1943. Research on methods of struggle]*. Lviv. (in Ukrainian).
- Kosyk V., 2012. *Problema doslidzhennia borotby OUN-UPA na Skhidno-Ukrainskykh zemliakh. Sumskyi historychnyi portal. [The problem of studying the struggle of the OUN-UPA in the Eastern Ukrainian lands. Sumy historical portal]*. Available to: <<https://history.sumy.ua/research/article/551-problemadoslidzhenniaborotbyounupanaskhidnoukrainskykhzemliakh.html>>. (in Ukrainian).
- Kot S., 2010. *Pokhidni grupy OUN. . [Derivative groups of the OUN]*. Available to: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Pokhidni_hrupy>. (in Ukrainian).
- Kovalchuk V., 2011. *OUN v tsentralnii, pivdennii ta skhidnii Ukraini. 1941-1950-ti rr. [The OUN in central, southern and eastern Ukraine. 1941-1950s]*. Kyiv. (in Ukrainian).

- Kulchytskyi S., 1999. *Ukraina mizh dvoma viinamy (1921-1939 rr.). Ukraina kriz viky. Tom 11. [Ukraine between two wars (1921-1939). Ukraine through the ages. Volume 11].* Kyiv. (in Ukrainian).
- Lohvynenko I. A., Havrylenko O. A., 1995. Diialnist pidpilnoi orhanizatsii OUN-b na terytorii Skhidnoi Ukrainy. Tantsiura V., Kalinichenko V. red. *Ukraina v roky Velykoi Vitchyznianoï viiny: Materialy i tezy oblasnoi naukovoï konferentsii.* [Activities of the underground organization OUN-b on the territory of Eastern Ukraine. *Ukraine during the Great Patriotic War: Materials and theses of the regional scientific conference*]. Kharkiv, pp. 61–63. (in Ukrainian).
- Mirchuk P., 1953. *Akt vidnovlennia Ukrainskoi Derzhavnosti 30 chervnia 1941 r. [Act of restoration of Ukrainian Statehood on June 30, 1941].* Munich. (in Ukrainian).
- Mirchuk P., 1968. *Narys istorii OUN. Tom I. [A sketch of the history of the OUN. Volume I].* Munich-London-New-York. (in Ukrainian).
- Nesterenko, V. A., Murashko K. O., 2020 Pokhidni grupy OUN u pivnichno-skhidnykh oblastiakh Ukrainy. *Sumska starovyna.* [Derivative groups of the OUN in the north-eastern regions of Ukraine]. pp. 44-52. (in Ukrainian).
- Nikolskyi V. M., 2001. *Pidpillia OUN (b) u Donbasi. [The underground of the OUN (b) in Donbas region].* Kyiv. (in Ukrainian).
- Pahiria O., 2011. Oblychchiam do Skhodu. *Tyzhden.* [The face to the East. *The week*]. Available to: <<https://tyzhden.ua/oblychchiam-do-skhodu/>>. (in Ukrainian).
- Pahiria O., 2011a. Diialnist OUN ta UPA na terytorii tsentralno-skhidnoi ta pivdennoi Ukrainy. *Litopys UPA. Nova seriia.* [The activities of the OUN and UPA in the territory of central-eastern and southern Ukraine. *Chronicle of the UPA*]. Kyiv–Toronto, pp. 16–27. (in Ukrainian).
- Patryliak I., 2004. *Viiskova diialnist OUN (b) u 1940-1942 rokakh. [Military activities of the OUN (b) in 1940-1942].* Kyiv. (in Ukrainian).
- Polishchuk V. V., 2011. *Hirka pravda. Zlochynnist OUN-UPA (spovid ukraintsia). [Bitter truth. The crime of the OUN-UPA (confession of a Ukrainian)].* Kyiv. (in Ukrainian).
- Ponypaliak A., 2018. Potuzhna merezha OUN diiala na Donbasi v roky Druhoi svitovoi. *Radio Svoboda.* [A powerful OUN's work operated in the Donbass region during the Second World War. *Radio Freedom*]. Available to: <<https://www.radiosvoboda.org/a/29237255.html>>. (in Ukrainian).
- Ponypaliak A., 2019. Istoryk: Donbas – krai, yakyi pidtrymuвав diialnist OUN, a ne radianskykh partyzaniv. *Radio Svoboda.* [Historian: Donbas is a region that supported the activities of the OUN, not the Soviet partisans. *Radio Freedom*]. Available to: <<https://www.radiosvoboda.org/a/donnas-reali/30218189.html>>. (in Ukrainian).
- Ponypaliak A., 2021. *Ostannii komandyr UPA. Zhyttia i borotba Vasylia Kuka. [The Last Commander of the UPA. The Life and Struggle of Vasyl Kuk].* Kyiv. (in Ukrainian).
- Rusnachenko A., 2002. *Narod zburenyi: natsionalno-vyzvolnyi rukh v Ukraini y natsionalni rukhy oporu v Bilorusii, Lytvi, Latvii, Estonii u 1940-50-kh rokakh. [The People Are Upset: The National Liberation Movement in Ukraine and National Resistance Movements in Belarus, Lithuania, Latvia, and Estonia in the 1940s and 1950s].* Kyiv. (in Ukrainian).
- Semystiaha V., 2001. *Novi dokumentalni svidchennia pro natsionalno-vyzvolnyi rukh v Donbasi u roky druhoi svitovoi viiny. [New Documentary Evidence about the National Liberation Movement in Donbass during the Second World War].* pp. 186-189. (in Ukrainian).
- Serhiichuk V., 2005. *Ukrainskyi zdvyh. T. 5 : Naddniprianshchyna. 1941-1955. . [Ukrainian Upheaval. Vol. 5: Dnieper Region].* Kyiv. (in Ukrainian).

- Shakhraichuk I., 2015. Karalno-represyivna polityka okupantiv na Dnipropetrovshchyni u 1941-1944 rr. *Humanitarnyi zhurnal*. [Punitive and repressive policy of the occupiers in the Dnipropetrovsk region in 1941-1944. *Humanitarian journal*]. pp. 3-11. (in Ukrainian).
- Sholokh Ya., 2004. *Sotsialna baza OUN i UPA na Skhidnii Ukraini ta yii vplyv na evoliutsiiu ta ideolohiiu intehrального natsionalizmu (za dokumentamy ta materialamy zarubizhnykh doslidzhen)*. [The social base of the OUN and the UPA in Eastern Ukraine and its influence on the evolution and ideology of integral nationalism (based on documents and materials of foreign research)]. pp. 160. (in Ukrainian).
- Shumelda Ya., 1991. *Pokhid OUN na Shid*. [The OUN campaign to the East]. Lviv. (in Ukrainian).
- Shchur Yu., 2006. *Narys istorii diialnosti Orhanizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv na Skhidnoukrainskykh zemliakh*. [A sketch of the history of the activities of the Organization of Ukrainian Nationalists in Eastern Ukrainian lands]. Zaporizhzhia. (in Ukrainian).
- Stakhiv Ye., Ablitsov V. red. 2004. *Ostannii molodohvardiits*. [The Last Young Guard]. Kyiv. (in Ukrainian).
- Ukhach V., 2015. *Suchasna vitchyzniana istoriografiia pokhidnykh grup OUN (b) ta OUN (m) na Velykii Ukraini (1941-1943 rr.: vybrani aspekty)*. [Modern native historiography of the derivative groups of the OUN (b) and OUN (m) in Greater Ukraine (1941-1943: selected aspects)]. pp. 78-85. (in Ukrainian).
- Veryga V., 1991. *Vtraty OUN v chasi Druhoi Svitovoi viiny*. [Losses of the OUN during the Second World War]. Toronto. (in Ukrainian).
- Zhmura V., 2000. *OUN v Donbasi. 1941-1943*. . [OUN in Donbass region. 1941-1943]. pp. 74-77. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 15.03.2025 р.

L. Lytvynenko-Anpilova

THE OUN UNDERGROUND IN THE DONETSK REGION (1941-1958): HISTORIOGRAPHY AND STATE OF THE PROBLEM

The history of research into problems related to the activities of the Organization of Ukrainian Nationalists in Donbas is quite brief, in contrast to the development of a similar topic for the central or western regions of Ukraine. The fact that this very relevant and at the same time vexing issue remained out of the attention of scholars for a long time suggests that there were objective reasons for this. The idea that a nationalist underground in Donbas did not and could not exist has long been formed and established.

The article contains a review of the historiography of the problem of the activities of the OUN in the Donetsk region during World War II. The scientific novelty lies in the systematization, analysis and evaluation of existing research on this issue, which provide an idea of the current state of development of the outlined scientific problem. The works of the predecessors are arranged according to chronological, ideological and structural principles. According to these criteria, the following groups of publications are distinguished: works of Ukrainian émigré historians in exile (1950s–1990s); Soviet historiography (1950s–1991); foreign historiography; Ukrainian historiography of the period of independence (1991–2020).

Keywords: Eastern Ukraine, Donetsk region, World War II, OUN, historiography.